

La infermera i el dret de vaga

Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona

Comissió Deontològica

Barcelona, juny de 2023

COL·LEGI OFICIAL
INFERMERES I INFERMERS
BARCELONA

© Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona

ISBN: 978-84-694-0143-9

Membres de la Comissió Deontològica (2023): Paola Galbany Estragués, Francisca Pavón Rodríguez, Isabel Pera Fábregas, Margarita García de Vicuña Muñoz de la Nava, Mónica Jiménez Pancorbo, Montserrat Venturas Nieto, Gerardo Colomar Pueyo.

La infermera i el dret a vaga

Introducció

La Comissió Deontològica del Col·legi d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB) va organitzar el 22 de gener del 2009 una jornada de reflexió al voltant del dret a la vaga i les especificitats que es donen en l'àmbit del col·lectiu d'infermeres i infermers¹. Des de llavors, les normes ètiques reguladores de la professió han fet esment específic a aquest dret i el seu exercici per part de la infermera.

Aquest document de la Comissió Deontològica del COIB recull les actualitzacions normatives, tant ètiques com legals, relatives al dret de vaga de la infermera.

El dret de vaga com a dret fonamental

El dret de vaga té la consideració de dret fonamental, que està regulat en diversos convenis internacionals, ratificats per l'Estat espanyol. Així, el *Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales*², de Nacions Unides, fet a Nova York el 19 de desembre de 1966, afirma:

“Artículo 8.

- 1. Los Estados Partes en el presente Pacto se comprometen a garantizar: ...*
- d) El derecho de huelga, ejercido de conformidad con las leyes de cada país.*
- 2. El presente artículo no impedirá someter a restricciones legales el ejercicio de tales derechos por los miembros de las Fuerzas Armadas, de la Policía o de la Administración del Estado.”*

La Constitució Espanyola³ de 1978 el regula al seu article 28:

“[...] 2. Se reconoce el derecho a la huelga de los trabajadores para la defensa de sus intereses. La ley que regule el ejercicio de este derecho establecerá las garantías precisas para asegurar el mantenimiento de los servicios esenciales de la comunidad.”

El Reial Decret-Llei 17/1977, de 4 de març, sobre relacions de treball⁴, regula la seva aplicació. Al seu article 7 defineix el que s'entén com exercici del dret de vaga:

“[...] El ejercicio del derecho de huelga habrá de realizarse, precisamente, mediante la cesación de la prestación de servicios por los trabajadores afectados y sin ocupación por los mismos del centro de trabajo o de cualquiera de sus dependencias.”

És a dir, quan la infermera exerceix el seu dret de vaga, deixa de prestar els seus serveis com a infermera i no assisteix al seu lloc de treball durant el període en què està fent vaga.

El concepte de serveis mínims i la seva especificitat a l'àmbit sanitari

L'exercici del dret de vaga per part de la infermera pot entrar en conflicte amb els drets d'altres persones que també cal protegir, especialment el dret a l'assistència sanitària. Per aquest motiu, el dret a vaga es pot veure limitat per la necessitat de respectar uns determinats serveis mínims.

Per definir i concretar els serveis mínims en l'àmbit sanitari, recollim, a tall d'exemple, una Ordre específica del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies⁵ en relació amb una vaga convocada en el sector, en què, parlant sobre la necessitat de garantir el servei essencial d'assistència sanitària, es diu:

“[...] El servei d'assistència sanitària [...] que presten els centres sanitaris [...] que estan afectats per la convocatòria de vaga, no es pot veure greument afectat per l'exercici del legítim dret de vaga dels treballadors, ja que això comportaria un risc per a la salut i la vida dels malalts, dret que és el primer entre els fonamentals de la persona i, per tant, prioritari respecte del dret de vaga, ja que s'ha de respectar el dret a la salut i a la vida que reconeixen els articles 15 i 43⁶ de la Constitució...”

A continuació, parla de “[...] la necessitat de prendre les mesures imprescindibles per tal d'assegurar el funcionament del servei públic esmentat, mesures capaces de compatibilitzar els interessos generals amb els drets dels treballadors en vaga, tenint en compte la durada de la vaga i el personal afectat, i les ordres de serveis mínims que s'han dictat per vagues similars del sector sanitari [...]”.

Així mateix, indica que “[...] determinades prestacions sanitàries són inajornables per tal de garantir el dret a la salut i a la vida, com són les activitats sanitàries que es presten en els serveis d'urgències, en les unitats especials, determinats tractaments oncològics, així com les intervencions necessàries, en un entorn de deguda atenció assistencial [...]”.

Aquestes justificacions, que són comunes a diversos supòsits d'exercici del dret de vaga –que també poden exercir les infermeres en el seu lloc de treball– poden comportar que aquest dret es vegi limitat per la necessitat de mantenir uns serveis essencials en la seva activitat professional, enquadrats dins d'uns serveis mínims.

Això habitualment comportarà que la situació de vaga estigui condicionada al manteniment dels serveis sanitaris mínims següents:

- El funcionament normal del servei d'urgències, tant l'atenció de malalts externs com l'atenció dels malalts ingressats a les unitats d'observació d'urgències.
- El funcionament normal de les unitats especials: cures intensives, unitats coronàries, unitats d'hemodiàlisi, neonatologia, parts i tractaments de radioteràpia i quimioteràpia, així com totes les que puguin tenir la consideració d'unitats especials d'urgència vital.
- Garantir els tractaments de radioteràpia i quimioteràpia en situacions urgents i de necessitat vital i en altres situacions.

- Atendre l'activitat quirúrgica inajornable derivada de l'atenció urgent i greu a criteri de la direcció mèdica, escoltat el cap de servei, tant pel que fa referència al preoperatori com al postoperatori.
- En relació amb els malalts ingressats, s'haurà de respectar el seu dret a ser atesos des del punt de vista assistencial sanitari.
- Garantir als centres d'assistència extrahospitalària i d'assistència primària el normal funcionament de l'assistència urgent als centres d'atenció continuada i urgent (CUAP, PAC i PADES).

El Tribunal Constitucional espanyol s'ha pronunciat en diverses ocasions sobre el dret de vaga i els serveis mínims. Així en la seva Sentència 53/1986⁷, de 5 de maig, dins el seu Fonament Jurídic 6, afirma que *“la doctrina de este Tribunal ha exigido que el acto por el cual se determinen los servicios mínimos sea adecuadamente motivado; asimismo, ha reiterado que, cuando se produce una restricción de derechos fundamentales constitucionalmente garantizados, ‘la autoridad que realiza el acto debe estar en todo momento en condiciones de ofrecer la justificación’.”*

La mateixa sentència, al seu Fonament Jurídic 7, insisteix que cal especificar *“[...] cómo se ha llegado a la determinación de los servicios mínimos acordados, y a la valoración de su carácter esencial [...]”* i indica que per aquest motiu considera *“[...] un elemento imprescindible en la motivación, consistente, como hemos indicado, en la explicitación, siquiera sucinta, de los criterios seguidos para fijar el nivel de tales Servicios...”*, afirmant a continuació que *“habrá de determinar ‘con carácter restrictivo el personal estrictamente necesario’ para asegurar esa prestación [...]”*.

A la Sentència 122/1990⁸, de 2 de juliol, al seu Fonament Jurídic 3: *“Como ya hemos señalado en ocasiones anteriores, en las huelgas que se produzcan en servicios esenciales de la comunidad debe existir ‘una razonable proporción’ entre los sacrificios que se impongan a los huelguistas y los que padezcan los usuarios de aquéllos.”* [STC 43/1990, Fonament Jurídic 5è].

D'altra banda, en la seva Sentència 123/1990⁹ afirma que *“[...] la primacía que sobre el derecho de huelga concede la Constitución al mantenimiento de los servicios esenciales, que impone deberes adicionales tanto al empleador como a los trabajadores asignados a esos servicios, que priman sobre el derecho de huelga,”* [Fonament Jurídic 5].

Els codis ètics i el dret de vaga

Els codis ètics de la professió infermera fan referència tant a la necessitat d'unes condicions de treball òptimes per a les infermeres –que han de garantir les institucions i la societat– com el seu dret a fer vaga.

En aquest sentit, el *Codi d'Ètica per a les infermeres*¹⁰ del Consell Internacional de les infermeres de l'any 2021, en relació amb les infermeres i la pràctica professional, afirma que *“las enfermeras valoran su propia dignidad, bienestar y salud. Para lograrlo, hacen falta entornos positivos para la práctica, que se caracterizan por ofrecer reconocimiento profesional, formación, reflexión, estructuras de apoyo, dotación de recursos adecuada, prácticas de gestión sólidas, y salud y seguridad laboral.”*

Segons indica, per poder-ho aconseguir, les associacions nacionals d'infermeres han de *“presionar a favor de entornos de trabajo que promuevan estándares para un estilo de vida saludable para las enfermeras. Proporcionar directrices en materia de condiciones de trabajo seguras y decentes para las enfermeras.”*

En aquest sentit, el COIB ha fet públic, amb ocasió del Dia Internacional de la Infermera de l'any 2022, un manifest amb 12 propostes¹¹ per augmentar el nombre d'infermeres, garantir unes condicions professionals dignes i aconseguir més autonomia i visibilitat, denunciant que, a Catalunya, el nombre d'infermeres és insuficient per poder cobrir totes les necessitats dels centres assistencials i que aquestes professionals treballen en condicions precàries i amb sous inferiors als que els correspondrien per la seva formació, recordant alhora que la professió infermera és una de les que comporta més estrès emocional crònic i que moltes professionals continuen optant per marxar a treballar a l'estranger o abandonen la professió.

Les 12 propostes recollides en aquest manifest són les següents:

- “1. Que la retribució es correspongui amb la titulació de grau. Els estudis d'Infermeria són un grau universitari. Cal equiparar els contractes de les infermeres amb els de la resta de graduats universitaris, la qual cosa implica anivellar el sou i les possibilitats de promoció.
2. Que les especialitats infermeres reconegudes s'integrin de manera efectiva als llocs de treball. Cal crear les categories d'especialistes en els llocs de treball i que les infermeres que acaben l'especialitat siguin contractades com a especialistes. També cal seguir augmentant l'oferta pública de places d'infermeres de grau i d'especialistes.
3. Que els proveïdors de serveis de salut posin en valor les aportacions específiques de cada especialitat infermera. Les persones tenen dret a rebre cures especialitzades per part del sistema de salut.
4. Que les dotacions d'infermeres s'adaptin a les necessitats reals de cada territori. Les dotacions han de satisfer les cures necessàries, tant als centres com, sobretot, als llocs més propers, com els domicilis, les escoles i els espais comunitaris.
5. Que les millores en la gestió permetin conciliar la vida laboral amb la personal. Les càrregues de treball són molt elevades en tots els àmbits assistencials i són freqüents els horaris canviants, amb torns rotatoris.
6. Que es posi en valor la seva expertesa al llarg de tota la trajectòria professional. Cal desenvolupar un pla de carrera professional adaptat a l'expertesa, la competència i la responsabilitat de les infermeres, amb nivells graduals.
7. Que els models de carrera professional valorin realment la seva expertesa clínica i el seu nivell d'autonomia i responsabilitat. Les infermeres s'enfronten a un sostre de vidre i aquesta és una de les causes de l'abandonament de la professió.
8. Que s'adaptin les condicions laborals de les infermeres més grans de 60 anys.
9. Que la persona esdevingui realment el centre del sistema, a través d'un lideratge transformador en la gestió de les cures als centres.

10. Que les infermeres estiguin representades en els òrgans de decisió, d'acord amb el pes que té la seva professió dins el sistema de salut. El 40 % dels professionals de la salut som infermeres, però aquest percentatge està molt lluny de la seva representació en els òrgans de decisió.

11. Que la cura de les persones i la prevenció i la promoció de la salut ocupin el centre del sistema sanitari. Actualment, el model sanitari encara se centra en l'abordatge de la malaltia en comptes d'orientar-se a preservar la salut.

12. Que es posi en valor les aportacions de la professió infermera en la gestió de la crisi mediambiental.”

Per la seva banda, el *Código deontológico de la enfermería española*¹², del Consejo General de Enfermería, dedica el seu Capítol XII a les condicions de treball, on especifica:

“Artículo 76

La Enfermera/o que acceda a puestos de relevancia o responsabilidad en la Administración Sanitaria o en centros sanitarios, deberá tratar en todo momento con corrección a sus colegas, aun en el caso de surgir discrepancias.”

“Artículo 77

Las Enfermeras/os deben trabajar para asegurar y mantener unas condiciones laborales que respeten la atención al paciente y la satisfacción de los profesionales.”

“Artículo 78

Aun en caso de conflictos laborales y de suspensión organizada de los servicios profesionales, la Enfermera/o tendrá presente que su primera responsabilidad es atender a los intereses de los enfermos.”

“Artículo 79

La Enfermera/o que participe en un conflicto laboral, tiene el deber de coordinar y comunicar las medidas adoptadas para garantizar la continuidad de los cuidados que necesitan sus pacientes.”

“Artículo 80

Cuando la Enfermera/o observare que las deficiencias que se dan en las instituciones sanitarias, públicas o privadas, en que presta sus servicios, pueden influir negativamente sobre la salud o la rehabilitación de los pacientes que tiene a su cargo, deberá ponerlo en conocimiento del Colegio, para que éste tome las medidas oportunas. El Colegio, si la gravedad del caso lo requiere, lo comunicará al Consejo General, para que éste, a nivel de Estado, ejerza las acciones oportunas ante los organismos competentes y dicte las instrucciones necesarias para la debida protección de los pacientes y del personal de Enfermería.”

El *Codi d'Ètica de les infermeres i infermers de Catalunya*¹³, de l'any 2013, indica al respecte, dins del valor Compromís professional:

“Vaga

82. La infermera pot exercir el dret a la vaga per raons d'interessos professionals i per millorar el servei que presta a les persones, les famílies o la comunitat.

83. La infermera, en convocar una vaga i/o adherir-s'hi, és conscient del fi que es persegueix, dels valors i arguments que la fonamenten i de les conseqüències previsibles, tant de les desitjades com dels anomenats 'efectes col·laterals', que haurà d'assumir amb coherència.

84. La infermera que exerceix el dret a la vaga s'assegura que s'han establert les mesures necessàries per tal de garantir les atencions infermeres i vetlla perquè no es posi en perill la vida i la seguretat de les persones ateses.

85. La infermera ha d'assegurar-se que, en l'acord dels 'serveis mínims', hi han participat infermeres per garantir que es tinguin en compte tant les cures infermeres bàsiques com les tècniques derivades de la terapèutica, especialment quan hi ha implicades persones en situació de dependència.”

El tot sense oblidar, considera aquesta Comissió que, tal com indica el *Codi*:

“86. La infermera té el dret de percebre en l'exercici professional una remuneració justa, d'acord amb la seva qualificació professional, però no prioritzarà mai l'ànim de lucre per damunt de l'objectiu professional.”

Conclusió

La Comissió Deontològica del COIB vol finalitzar aquest document aportant les consideracions següents¹⁴:

1. La vaga és un dret fonamental reconegut per la Constitució espanyola de l'any 1978 en l'article 28. És un dret laboral i, com tot dret, és un bé primari que garanteix en les relacions laborals la protecció de la vulnerabilitat de persones que es troben en una situació de poder diferent.
2. El dret a la vaga és un dret i un bé fonamental de la persona treballadora quan no troba altres possibilitats de millora de les seves condicions laborals. S'exerceix individualment, però es convoca i s'organitza col·lectivament.
3. El dret a la vaga de les infermeres es va començar a reconèixer en alguns països europeus i nord-americans a la dècada dels anys setanta del segle passat, quan es considerava que les infermeres exerceixen una professió i no sols una vocació.
4. En una vaga en què participen infermeres entren en col·lisió els drets dels ciutadans a l'assistència sanitària i el dret de les infermeres a l'exercici de vaga. És molt important protegir els serveis essencials de la comunitat, mitjançant uns serveis mínims que garanteixin que no es posi en perill la salut o la vida de les persones ateses.
5. La vaga, a més de ser un dret, és un instrument, un mitjà per obtenir determinats objectius. Per tant, la seva instrumentalització requerirà un enfocament deontològic que garanteixi la seguretat de les persones ateses.
6. En una vaga professional d'infermeres cal establir les mesures necessàries per tal de garantir la salut, la vida i la seguretat de les persones ateses, tenint en compte tant les cures tècniques derivades de la terapèutica, com les cures bàsiques pròpies de la infermeria en persones amb pèrdua d'autonomia.

7. Quan es convoca una vaga cal que les infermeres tinguin clar els fins que persegueix i els valors o arguments que la fonamenten. Tanmateix, és important que existeixi una coherència entre els valors que la fonamenten, els processos que s'hi posen en marxa i les conseqüències previsibles, tant les desitjades com els anomenats “efectes col·laterals”.
8. El dret a la vaga s'ha d'exercir tant per raons d'interessos professionals com per millorar el servei que les infermeres presten a les persones, les famílies i la comunitat.
9. Cal esgotar totes les vies de negociació i de diàleg tant abans com durant la vaga. La vaga és el fracàs del diàleg d'avui i obligarà sempre a tornar al diàleg demà, tot i que aquest diàleg pot veure's dificultat per un clima organitzatiu i laboral enrarit.
10. L'ètica exigeix una argumentació pública de les raons que mouen a l'acció i dels valors que la fonamenten. El missatge que s'emet ha de respondre a les preguntes: què, qui, com, on i per què es fa i, per tal que arribi de manera eficaç i comprensible, cal tenir en compte tots els principis que sustenten la comunicació.
11. Els sindicats i les organitzacions professionals han de tenir un paper destacat en la prevenció dels conflictes laborals provocats quan unes condicions de treball no tenen en compte les necessitats de cura de les persones i els drets de les infermeres a exercir dignament la seva professió.

REFERÈNCIES

¹ Les intervencions que es varen dur a terme durant aquesta jornada es varen recollir per escrit i es poden consultar a “La vaga: un dret amb obligacions”. Consultat 01062023. Disponible a <https://pbcoib.blob.core.windows.net/coib-publish/invar/44f42b86-f1de-40c2-bc97-e9fc27a5e6bc>

² Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales, hecho en Nueva York el 19 de diciembre de 1966. Consultat 010620238. Disponible a <https://www.boe.es/buscar/pdf/1977/BOE-A-1977-10734-consolidado.pdf>.

³ Constitució espanyola del 1978, consultada 01062023. Disponible a <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

⁴ Real Decreto-ley 17/1977, de 4 de marzo, sobre relaciones de Trabajo. Consultat 01062023. Disponible a <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1977-6061>

⁵ “Ordre TSF/ /2020, per la qual es garanteix el servei essencial d'assistència sanitària que presta a la població el personal metge intern resident (MIR) als centres sanitaris de l'Institut Català de la Salut i als centres sanitaris concertats amb el Servei Català de la Salut. Consultada 01062023. Disponible a https://metgesdecatalunya.cat/uploaded/File/Documentacio/sm_18_20_49_mirscatala_signed.pdf

⁶ Els articles 15 i 43 de la Constitució espanyola diuen respectivament:

“Artículo 15

Todos tienen derecho a la vida y a la integridad física y moral, sin que, en ningún caso, puedan ser sometidos a tortura ni a penas o tratos inhumanos o degradantes. Queda abolida la pena de muerte, salvo lo que puedan disponer las leyes penales militares para tiempos de guerra.”

“Artículo 43

-
1. *Se reconoce el derecho a la protección de la salud.*
 2. *Compete a los poderes públicos organizar y tutelar la salud pública a través de medidas preventivas y de las prestaciones y servicios necesarios. La ley establecerá los derechos y deberes de todos al respecto.*
 3. *Los poderes públicos fomentarán la educación sanitaria, la educación física y el deporte. Asimismo facilitarán la adecuada utilización del ocio.”*

⁷ Tribunal Constitucional espanyol. Sentència 53/1986, de 5 de maig. Consultada 01062023. Disponible a <https://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/616>

⁸ Tribunal Constitucional espanyol. Sentència 122/1990, 2 de juliol de 1990. Consultada 01062023. Disponible a <https://vlex.es/vid/1-28-2-c-15356904>

⁹ Tribunal Constitucional espanyol. Sentència 123/1990, de 2 de juliol. Consultada 01062023. Disponible a <https://www.boe.es/boe/dias/1990/07/30/pdfs/T00014-00018.pdf>

¹⁰ Codi d'Ètica per les infermeres del Consell Internacional d'Infermeres, 2021. Consultat 01062023. Disponible a https://www.icn.ch/system/files/2021-10/ICN_Code-of-Ethics_SP_WEB.pdf

¹¹ Col·legi Oficial d'Infermeres i infermers de Barcelona. Manifest amb 12 propostes per augmentar el nombre d'infermeres, garantir unes condicions professionals dignes i aconseguir més autonomia i visibilitat. Consultat 01062023. Disponible a <https://www.coib.cat/ca-es/actualitat/noticies-del-col-legi/el-coib-proposa-12-mesures-per-millorar-el-reconeixement-professional-laboral-de-les-infermeres.html>

¹² Código Deontológico de la enfermería espanyola, del Consejo General de Enfermería. Consultat 01062023. Disponible a https://www.consejogeneralenfermeria.org/pdfs/deontologia/codigo_deontologico.pdf

¹³ Codi d'Ètica de les infermeres i infermers de Catalunya., del Consell de Col·legis d'Infermeres i Infermers de Catalunya. Consultat 01062023. Disponible a <https://www.consellinfermeres.cat/wp-content/uploads/2016/12/2013-Codi-d%C3%88tica-de-les-infermeres-i-infermers-de-Catalunya..pdf>

¹⁴ Les consideracions recollides són les que va fer el Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona amb ocasió de la jornada “La vaga: un dret amb obligacions”. Consultat 01062023. Disponible a <https://pbcoib.blob.core.windows.net/coib-publish/invar/44f42b86-f1de-40c2-bc97-e9fc27a5e6bc>